

SİSAM BEYİ KOPAS EFENDİ'NİN MEMURİYETİ VE KATLEDİLMESİ

Elif Yeneroğlu Kutbay*

Sisam Adası'na Eyâlet-i Mümtâze Statüsü Verilmesi

1821 yılında başlayan Yunan isyanı çok kısa bir sürede nüfusun çoğunluğunu Rumların oluşturduğu Ege Denizi'ndeki bazı adalara da sıçramış ve bu durum Osmanlı Devleti'ni oldukça zor durumda bırakmıştır.¹ Oldukça iyi örgütlendiği anlaşılan adalar halkı, Mora Yarımadası'na asker ve mühimmat taşıyan Osmanlı Donanması'na ait gemilere saldırıp Osmanlı deniz gücünü etkisiz kılarak Mora'ya yardım ulaşmasını engellemişlerdir. İngiltere, Fransa ve Rusya'nın müdahalesiyle Osmanlı Devleti'nin bir iç sorunu olmaktan çıkıp uluslararası bir boyut kazanan isyan, yine bu üç büyük devletin baskısı sonucu bağımsız bir Yunan Krallığı kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Bir yandan üç büyük devletin baskısı diğer yandan Yunan isyanına katılmış olan adalar üzerinde uygulanacak sert politikaların adalar Rumlarının Yunanistan'a katılma yönündeki isteklerini güçlendireceğinin farkında olan Osmanlı idaresi, egemenliğinde kalan adalarda bazı tedbirler almak zorunda kalmıştır. Bu bağlamda 12 Kasım 1829 tarihinde ilan edilen emr-i âli Osmanlı idaresindeki adalarda Rumların eskiden beri sahip oldukları imtiyazların devamını garanti ederken, isyana katılan Rumların cezalandırılmayacağını ve umumi af çıkarılacağını beyan ediyordu.² Yunan isyanı süresince Osmanlı Donanması'na en büyük zararı veren Sisam halkının bu emr-i âliyi kabul etmemesi

* Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

¹ Yunan isyanı sırasında ayaklanan adalar hakkında detaylı bilgi için bkz., Mübahat Kütükoğlu, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", *Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri, Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Bildiriler*, Ankara, 1986, ss. 133-161.

² Ali Fuat Öreç, *Yakındönem Tarihimizde Sisam Adası (1821-1923)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995, s. 57-58.

ELİF YENEROĞLU KUTBAY

ve isyana devam etmesi üzerine üç büyük devlete başvuran Osmanlı idaresi devam etmekte olan Yunan müzakerelerinin yanında Sisam'ın durumunun da ele alınmasını istemiştir. Böylece Sisam sorunu da devletin bir iç sorunu olmaktan çıkıp İngiltere, Fransa ve Rusya'nın müdahil olduğu uluslararası bir boyut kazanmıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda adaya özerklik veren imtiyaz fermanı 10 Aralık 1832'de ilan edilmiştir. Üç büyük devletin hamiliğini üstlendiği ada üzerindeki Osmanlı egemenliğini Sisam Beyi'nin tayini ve adanın her yıl 400.000 kuruş vergi vermesiyle sınırlayan bu ferman³ bile, ancak adanın bu devletler tarafından abluka altına alınmasından sonra Sisamlılara kabul ettirilebilmiştir.⁴ Ancak adada huzur ve istikrar bir türlü sağlanamamış; bir yanda merkez yönetimin atadığı Sisam Beylerinin tarafını tutanlar diğer yanda Yunanistan'a ilhak taraftarı olanlar arasındaki gerginlikler, adanın Yunanistan tarafından işgal edildiği Mart 1913'e kadar sürmüştür. Kimi zaman merkez yönetim tarafından atanan Sisam Beylerine karşı halkın tepkisi, çoğu zaman da Meclis-i Umumi seçimleri sırasında tırmanan gerginliklerden doğan isyanlar, Osmanlı Devleti'nin Sisam Beyini değiştirmesi ya da adaya asker göndermesiyle son bulmaktaydı. Sisam'ın bu durumu İngiltere'nin İzmir Başkonsolosu Henry Barnham'ın da dikkatinden kaçmamış, diğer adaların II. Abdülhamit'in baskıcı döneminde belli bir istikrara sahip olduğunu, hatta zenginleştiğini, buna karşılık Sisam'ın sürekli bir istikrarsızlıkla boğuştuğunu belirtmekten kendini alamamıştır.⁵

Sisam Beyi Kopas Efendinin Memuriyeti

Sisam'ın özerk statüye sahip olmasından itibaren adada istikrarsızlık hiçbir zaman eksik olmamakla birlikte Yunanistan'ın Eterya üyesi Demistokli Sofouli'yi 1902 yılında adaya göndermesiyle birlikte gerginlikler doruk noktaya ulaşmış, adayı Yunan işgaline kadar götürecek olaylar başlamıştır.⁶ Sofouli bir yandan Sisam Meclis-i Umumisinde çoğunluğu sağlamış, diğer yandan da ada yerlilerinden oluşan jandarma kuvvetinin kontrolünü de ele geçirmiştir. Kopas Efendi'nin Sisam

³ İsmail Hakkı, **Hukûk-ı İdâre**, Dersaadet, 1328, s. 367. Bu fermanın diğer önemli maddeleri şöyledir: Sisamlılara genel af ilan edilmesi, adanın dahili yönetiminin seçimle belirlenecek bir meclis tarafından yürütülmesi, adada Osmanlı askeri bulundurulmaması. Bu son madde oldukça kısa ömürlü olmuştur. "Sisam", **Türk Ansiklopedisi**, cilt 29, s. 129'da, Sisam'ın ilk Beyi olan Etienne Vogoridis'e karşı 1835 yılında bir isyan hareketi başlatılması üzerine, asayişini sağlamak üzere adaya Osmanlı askeri gönderilmiş ve bu tarihten sonra da asayiş ve güvenliği sağlamak üzere adada 150 Osmanlı askeri bulundurulmasının Sisam'ın hamisi bulunan devletler tarafından da onaylandığı belirtilmektedir.

⁴ Örenç, ss. 66-67.

⁵ **Public Record Office** (bundan sonra PRO), **Foreign Office** (bundan sonra FO) **195/2360**, 3 Aralık 1910.

⁶ Kurulduğu tarihten bu yana topraklarını askeri gücünden çok düvel-i muazzamanın sempatisi ve desteğiyle genişletmeyi başarabilmiş olan Yunanistan için propaganda faaliyetleri çok önemli bir yer tutmaktaydı. Doğrudan Osmanlı Devleti'yle savaşa girişmek yerine, yaptığı propagandalarla adalar halkını kızdırarak karışıklık çıkarmak, daha sonra da işe düvel-i muazzamayı dahil ederek adalar için türlü imtiyazlar koparmaya çalışmak, dolayısıyla bunların Osmanlı Devleti ile bağlarını giderek zayıflattıktan sonra uygun zamanı kollayarak ele geçirmek yolunda şekillenen Yunanistan için propaganda faaliyeti basit ancak oldukça etkili bir silahtı. Sofouli'nin Sisam'a gönderilişini de bu çerçevede değerlendirmek gerekmektedir.

SİSAM BEYİ KOPAS EFENDİ

Beyliği öncesindeki Beyler ise Sofouli'nin bu faaliyetlerine cılız bir direniş göstermekten ileriye gidememişler, hatta söz konusu dönemde görevde bulunan Beylerden Aleksandr Mavroyani ve Yanko Vitinos Sofouli'ye açıkça destek vermekten geri durmamışlardır. Osmanlı merkez yönetimi, adada süregelen bu durum karşısında, olasılıkla adanın hamisi devletlerin müdahalesini engellemek amacıyla, kuvvet kullanmak yerine adaya tahkik heyetleri göndermiş ve sık sık Sisam Beylerini değiştirmek zorunda kalmıştır.⁷ Nitekim 1902 yılından 1907 yılına kadar olan beş yıllık zaman zarfında adaya dört Sisam Beyi atanmış, Yorgiyadis Efendi ile Sofouli arasında meydana gelen gerginlikler nedeniyle 26 Aralık 1907 tarihinde Yorgiyadis Efendi görevden alınmıştır. İngiltere'nin İstanbul Başkonsolosu Nicholas O'Connor'a gizlice danışan II. Abdülhamit onun tavsiyesi üzerine aynı tarihte Andriya Kopas Efendi'yi Sisam Beyi olarak tayin etmiştir.⁸

Kopas Efendi'nin Beyliğe atanmasıyla adada huzur ve asayişin sağlandığını söylemek oldukça zordur. Adadaki ilk karışıklıklar Meclis-i Umumi seçimlerinin yaklaştığı günlerde (Mayıs 1908) meydana gelmiş, hatta gerilim o kadar tırmanmıştır ki adaya doğrudan müdahale etmekten kaçınan Osmanlı yönetimi, Sofouli ve yandaşlarının Kopas Efendi'yi tartaklayarak Meclis-i Umumi binasına hapsedmeleri sonucu adaya asker sevk etmek zorunda kalmıştır. Günler süren silahlı çatışmalar sonucunda Kopas Efendi isyancıların elinden kurtarılırken Sofouli ve yandaşları Yunanistan'a kaçmış ve isyan son bulmuştur.⁹ Gıyabında yargılanan Sofouli ve yandaşları müebbet hapse çarptırılmıştır.¹⁰ 1909 yılında yapılan Meclis-i Umumi seçimleri olaysız geçmiş ancak 1910 yılındaki seçimlerde Bâb-ı Âli adaya tekrar asker sevk etmek zorunda kalmıştır.¹¹ Kopas Efendi'nin suikastından önce yapılan son seçimler (1911) de olaysız geçmiştir.

Kopas Efendi'nin Sisam'a atanmasının adaya siyasi açıdan huzur ve asayiş tam olarak getirmediği doğru olmakla birlikte, bu durumun Kopas Efendi'nin kişiliğinden ya da siyasi eğilimlerinden kaynaklanmadığı açıktır. Sofouli'nin Sisam'a gelişinden itibaren adaya atanan Beylerle karşılaştırıldığında Kopas Efendi'nin Osmanlı Devleti'ne bağlılığının tam olduğunu ve Sofouli ile yandaşlarını etkisiz hale getirmek için diğerlerinden çok daha fazla çaba sarf ettiğini söylemek mümkündür. Bu nedenle Kopas Efendi'nin Beyliği süresince kimi zaman ada müteberânı tarafından kendisinin azledilmesi yönünde Bâb-ı Âli'ye yapılan başvurulara rağmen bu talepler geri çevrilmiştir.¹² Adanın hamilerinden

⁷ Öreñç, ss. 127-133.

⁸ Kopas Efendi'nin önceki görevleri hakkında farklı yorumlar mevcuttur. **PRO, FO 195/2360, Annual Report Turkey 1907**, s. 50'de Kopas Efendi'nin daha önce Girit'te genel sekreterlik görevinde bulunduğu belirtilirken, Öreñç, s. 142, dipnot 600'de, Kopas Efendi'nin "*Sisam Beyliği'ne atanmadan önce Şûrâ-yı Devlet, Muhâkemât, Tanzîmât ve Mülkiyye Dâireleri'nde yirmi sene kadar hizmet*" gördüğünü belirtmektedir.

⁹ **PRO, FO 195/2363, Annual Report Turkey, 1908**, ss. 52-53.

¹⁰ **Ahenk**, 4 Teşrin-i evvel 1908.

¹¹ **Ahenk**, 6 Ağustos ve 25 Ağustos 1910.

¹² Örneğin: Sisam halkı İstanbul'a Kopas Efendi'yi şikayet eden bir telgraf çekmiş ancak Meclis-i Vükela'da yapılan müzakere sonucunda, "*Kopas Efendi'nin öteden beri hükûmete ibrâz-ı sadâkat etmekte olduğu asâriyle müsbet olduğundan*" şikayetin dikkate alınmamasına karar verilmiştir. **Ahenk**

ELİF YENEROĞLU KUTBAY

İngiltere'nin Sisam Konsolos Yardımcısı Gregory D. L. Marc da ısrarla Kopas Efendi'nin azledilmesini talep etmişse de,¹³ İzmir Konsolosu Henry Barnham Ağustos ayında Sisam'a giderek durumu yerinde incelemiş ve Marc'ın, Soufuli'nin arkadaşı ve komşusu olması ve siyasi tutuklulara sempatiyle yaklaşması nedeniyle Kopas Efendi'ye karşı önyargılı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Barnham, adanın bu kritik durumunda güçlü bir iradeye sahip, güvenilir ve tüm zorluklara rağmen düzensizlikten düzen yaratmayı başarabilmiş olan Kopas Efendi'nin azledilmesi ve yerine başkasının atanmasının uygun olmayacağını belirtmiştir.¹⁴ Sisam'ın neden sürekli bir siyasi istikrarsızlıkla boğuştuğunu yine Barnham çok iyi bir biçimde özetlemiştir: ona göre, diplomalarını Atina'daki eğitim kurumlarından almış, Helenizm ruhuyla dopdolu, çoğunluğunu avukat ve doktorların oluşturduğu ada müteberânı, kendi ticari çıkarlarını korumak ve kollamak amacıyla siyasete atılarak Meclis-i Umumi üyeliğinden başka pozisyona layık olmadıklarını düşünmekteydiler. Ancak kendi çıkarlarına hizmet edebilmeleri için Sisam Beyi'nin de kendileriyle işbirliği yapması gerekmektedir. Eğer Bey kendileriyle işbirliği yapmaya yanaşmazsa onu azlettirmek veya istifasını sağlamak için ellerinden geleni yapmaktaydılar.¹⁵

Yine Barnham'ın ifadesine göre Kopas Efendi köylüler tarafından oldukça sevilmekteydi. Gerçekten de Kopas Efendi göreve geldiği günden itibaren adadaki ekonomik koşulların geliştirilmesi için elinden geleni yapmıştı. 1909 yılında Kopas Efendi'nin teklifiyle 300.000 kuruş sermayeli bir ziraat sandığı kurularak köylüye düşük faizli kredi verilmiş, böylece köylüler tefecilerin elinden kurtarılmıştı. Aynı zamanda köylülerin mallarını limana getirmelerini kolaylaştırmak için yol yapım çalışmalarına da hız vermiştir.¹⁶ Yine adadaki ticareti geliştirmek için Sisam'da bir banka şubesi açılması için çabalamıştır.¹⁷

Kopas Efendi aynı zamanda Sisam'da huzur ve asayiş sağlamaya yönelik girişimlerde de bulunmuştur. Sisam'ın özerk statüsü gereği adadaki 150 kişilik jandarma kuvveti Osmanlı ordusuna mensup değil ada yerlilerinden oluşmuş bir kuvvetti. Ancak, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Sofouli jandarma kuvvetini kontrolü altına almış, dolayısıyla jandarma kuvveti temel görevi olan asayiş sağlamak yerine bozan bir konuma gelmişti. Bu nedenle Kopas Efendi jandarma kuvvetini, "*şunun bunun nüfuzundan [kurtarmak] ve nizamnamede tasrih olunan âmirlerinden başka âmir tanımamak ve mutavaat-ı askeriyeye alıştırmak*"¹⁸ amacıyla daha önce Osmanlı ordusunda görev yapmış Belçikalı subay Filip Dehas'ı adaya getirtmiştir.¹⁹

---

gazetesi, 4 Teşrin-i sani 1909. 16 Ağustos 1910 tarihli belgede ise Sisamlı bazı temsilcilerin İstanbul'a giderek Kopas Efendi'nin azledilmesini bizzat talep ettikleri ancak tutuklanarak Sisam'a geri gönderildikleri okunmaktadır. **PRO, FO 195/2363**

¹³ **PRO, FO 195/2363**, 24 Temmuz 1910, ss. 301-302.

¹⁴ **PRO, FO 195/2363**, 3 Aralık 1910, ss. 431-437.

¹⁵ **PRO, FO 195/2363**, 3 Aralık 1910, s. 437.

¹⁶ "Sisam Beyi'nin Nutku", **Ahenk**, 7 Haziran 1909.

¹⁷ "Sisam Havadisi", **Ahenk**, 15 Eylül 1910.

¹⁸ "Sisam Beyi'nin Nutku", **Ahenk**, 9 Haziran 1909.

¹⁹ "Sisam Havadisi", **Ahenk**, 15 Eylül 1910; **PRO, FO 195/2363**, no: 302, 24 Temmuz 1910.

SISAM BEYİ KOPAS EFENDİ

Bunun yanı sıra Kopas Efendi kaçakçılığın önlenmesi için yoğun bir faaliyet içine girmiştir.²⁰

Kopas Efendi'nin Katledilmesi

Kopas Efendi'nin Sisam Adası'na huzur ve istikrar getirme çabaları ve Osmanlı Devleti'ne olan sadakati, olasılıkla adanın sürekli bir istikrarsızlık ortamında bulunmasından çıkarı olan kimi çevrelerin hoşuna gitmemiş ve Kopas Efendi'nin sonunu hazırlamıştır. Ancak Aralık 1910'da Sisam'ı ziyaret eden Bernham'ın raporunda yazdıkları dikkate alındığında Kopas Efendi'nin suikast ihtimalini göz ardı etmemiş olduğu anlaşılmaktadır. Bernham, Kopas Efendi'nin bir suikasta kurban gitmekten endişe ettiğini; bu nedenle halkın arasına pek karışmadığını, konağındaki pencerelerden uzak durduğunu ve yanında kavasları olmadan dışarıya çıkmadığını belirtmiştir.²¹ Kopas Efendi'nin bu endişelerinin yersiz olmadığı 22 Mart 1912'de Yunan uyruklu İstavro Boreti tarafından suikasta uğradığında anlaşılmıştır.²² Söz konusu tarihte yanında kavasıyla birlikte Emaret Dairesi'ne giderken Sisam Beyi'nin karşısına çıkan İstavro Boreti kendisine üç el ateş etmiş, ağır yaralanan Kopas Efendi Emaret Dairesi'ne götürülmüş ve oradan hastaneye nakledilmiştir.²³ Bu arada suikastçının peşinden giden Kopas Efendi'nin kavası Kaçuli onu arkasından vurmaya başarmış, ancak kaçmaya devam eden suikastçi bir manastıra sığınmışsa da kendisi yakalanmıştır.²⁴ İki göğsüne ve biri karnına isabet eden üç kurşunla yaralanan Kopas Efendi suikastın ertesi günü vefat etmiştir.²⁵

Kopas Efendi'yi öldüren suikastçının bu cinayeti ne sebeple işlediğine dair farklı kaynaklar farklı yorumlarda bulunmaktadır. Ahenk gazetesinin 27 Mart 1912 tarihli nüshasına göre, Yunanistan'dan gelen İstavri Sisam'da jandarmâ olmak üzere Kopas Efendi'ye bir dilekçe vermiş ancak Kopas Efendi bunu kabul etmediği için cinayeti işlemiştir. İngiliz Arşivi'nde yer alan bir raporda ise cinayetin sebebi Kopas Efendi'nin kaçakçılığı engellemek amacıyla uygulamaya koyduğu sert tedbirler yüzünden çıkarları zedelenen kaçakçıların bu suikastı tertiplelediği belirtilmektedir.²⁶ Örenç'in Osmanlı arşiv belgelerinden derlediği bilgilere göre Vati Askeri Hastanesi'ne kaldırılan İstavro sorgusunda, "*kendisinin 23 yaşında Atina'da kahvecilik ile meşgul olduğunu, Sisam'a Çanakkale'den 1912 Şubatı'nın 27'sinde, Yunan tebaasından olup adada tüütün ticaretiyle uğraşan bir şahıs tarafından yapılan davet üzerine geldiğini, bir müddet sonra Atina'da bulunan bazı şahısların teklif ettikleri para karşılığı Kopas Efendi'yi öldürdüğünü söylemiştir.*"²⁷

²⁰ "Sisam Beyi'nin Nutku", *Ahenk*, 9 Haziran 1909.

²¹ *PRO, FO 195/2363*, 3 Aralık 1910, s. 437.

²² Örenç, s. 151.

²³ "Sisam Beyi'nin Hadise-yi Katli", *Ahenk*, 26 Mart 1912.

²⁴ "Sisam Beyi'nin Hadise-yi Katli", *Ahenk*, 26 Mart 1912; Örenç, s. 151.

²⁵ "Sisam Beyi'nin Katli", *Ahenk*, 26 Mart 1912.

²⁶ *PRO, FO 424/250, Annual Report Turkey 1912*, s. 34.

²⁷ *PRO, FO 424/250, Annual Report Turkey 1912*, S. 151.

ELİF YENEROĞLU KUTBAY

Kopas Efendi'nin beklenmedik ölümü üzerine Meclis-i Vükela olağanüstü bir toplantı yaparak yeni Bey tayin olununcaya kadar bu göreve Sisam Tahrirat-ı Türkiyye katibi Ali Rıza Bey'in vekaleten atanması kararını vermiştir.²⁸ Meclis-i Vükela ayrıca Kopas Efendi'nin karısına kanunen bağlanacak dul maaşının yanı sıra tazminat olarak bir miktar para vermeyi de kararlaştırmıştır.²⁹ Suikastçi İstavro'yu takip ederek yakalayan jandarmalara da beşer bin kuruş ikramiye verilmiştir.³⁰ 1885-1894 yılları arasında Sisam Beyliği görevinde bulunmuş olan Aleksandr Karatodori Paşa'nın damadı Mersin Mutasarrıfı Vagleri Efendi, 25 Mart 1912 tarihinde bu göreve tayin edilmiştir.³¹ Ancak gerek Kopas Efendi'nin ölümünden sonra adaya geri dönen Sofouli'nin Sisam'ın bağımsızlığını ilan etmesi gerekse Balkan Savaşı sırasında adanın Yunanistan tarafından işgal edilmesi Vagleri Efendi'nin memuriyetini son derece zor bir konuma sokmuş ve kendisi Yunan işgalinden sonra adayı terk etmek zorunda kalmıştır.³²

²⁸ Ahenk, 26 Mart 1912.

²⁹ Ahenk, 4 Nisan 1912.

³⁰ Ahenk, 9 Mayıs 1912.

³¹ Ahenk, 27 Mart 1912.

³² Öreç, s. 152.